

PROPRIETĂȚI SINTACTICE ALE ADJECTIVULUI *TOT* ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHĂ

Comportamentul sintactic al adjectivului *tot* (cuantificatorul universal tipic al grupului nominal) ridică, în limba română, două probleme majore: problema relevanței tipologice și problema modificărilor diacronice.

Principala trăsătură parametrică a cuantificatorului *tot* (legată de un parametru/criteriu de variație tipologică a limbilor) este distribuția sintactică a cuantificatorului în raport cu articolul definit (coocurența cuantificatorului cu articolul).

Structurile grupului nominal cuantificate prin *tot* diferă parțial în româna veche față de româna actuală.

Observațiile succinte care urmează au ca obiect structurile românești vechi; structurile actuale vor fi aduse în această discuție doar pentru a preciza sensul de evoluție a tiparelor sintactice. În interpretarea structurilor fără articol am adoptat un punct de vedere care concordă cu observațiile profesorului G. G. Neamțu asupra conceptului *nedeterminare*.

Perspectiva abordării noastre este contrastivă, tipologică, structurile românești vechi fiind raportate, în special, la stadiul vechi al idiomurilor romanice. Cadrul teoretic este cel al sintaxei diacronice actuale, de orientare generativă.

1. Perspectivă tipologică

Particularitățile sintactice pe care adjectivul *tot* le are în limbile romanice au fost sistematizate de W. Meyer-Lübke (1900, p. 203–204, §165).

Autorul a precizat că gruparea TŌTUS „tot” + nume se realizează în limbile romanice în patru tipuri de structuri, în funcție de topică și de prezența articolului definit:

- (a) TŌTUS ÎLLE HŌMO;
- (b) ÎLLE HŌMO TŌTUS;
- (c) TŌTUS HŌMO;
- (d) HŌMO TŌTUS.

W. Meyer-Lübke a grupat româna (veche sau modernă) și portugheza (modernă), arătând că acestea cunosc doar structura cu articol: rom. *tot omul* (v.rom. *totu omul*, CV, f. 57^r), pg. *todo o homem* „tout homme” (glosa autorului) (cf. structuri similare, în portugheza braziliană, *apud* Penny 2004, p. 165; pentru portugheza veche, vezi Poerck–Mourin 1961, p. 41; Nunes 1989, p. 256–257). În română, numele însoțit de *tot* este articulat inclusiv după prepozițiile care se construiesc cu numele nearticulat: v.rom. *fără de totu rrăspunsul* (CV, f. 6^v) „sans aucun contredit” (glosa autorului); cf. *fără (de) răspuns* (despre caracterul specific pentru română al

structurilor cu articol sg./pl., vezi și Niculescu 1965, p. 66; Lombard 1974, p. 223–227). W. Meyer-Lübke a admis posibilitatea ca în română să se fi manifestat o influență ilirico-albaneză, dată fiind existența unei structuri similare în albaneză.

În celelalte idiomuri romanice, articularea numelui nu este sensibilă la prezența adjectivului cu sensul „tot”.

În latina târzie, TŌTUS a fost utilizat în locul lui OMNIS (la singular și la plural; Väänänen 1981, p. 127) și a preluat valorile acestuia, exprimând „integralitatea” și „totalitatea văzută distributiv” (pentru originea formelor și a sensurilor adjectivului „tot” în diversele idiomuri romanice, vezi Elcock 1960, p. 112; pentru sensurile din latină ale adjectivelor OMNIS, TŌTUS, vezi Theil 1887, s.v.).

W. Meyer-Lübke (1900, p. 204) a remarcat diferența semantică dintre structurile de tipul (a) TŌTUS ILLE HŌMO (sg./pl.) și (c) TŌTUS HŌMO (sg./pl.), în italiană: *tutta la città* „la ville dans son intégrité”; *tutti gli uomini* „les hommes dans leur totalité; tous les hommes”; *tutta città* „tout ce qui répond au concept: ville; toute ville” (glosele autorului).

În italiana veche existau și structuri de tipul (c) TŌTUS HŌMO, fără articol, care exprimau însă o semnificație definită (sg. *per tutto di*; pl. *di tutte parti*; vezi, mai recent, Poletto 2014, §5). Așadar, distincția semantică dintre tiparele (a) TŌTUS ILLE HŌMO și (c) TŌTUS HŌMO nu a fost netă și sistematică de la început; această distincție s-a dezvoltat în timp (Meyer-Lübke 1900, *loc. cit.*).

Și franceza actuală dispune de posibilitatea de a distinge formal, prin prezența articolului, valoarea „integralitate” de valoarea „totalitate văzută distributiv” (din structurile fără articol): fr. *toute la ville, toute ville* (Lombard 1974, p. 223). Claude Buridant (2000, p. 164–165) arată că, în franceza veche, cuantificatorul, cu forma *tot*, nu realiza sistematic această distincție formală.

Claude Buridant (*ibidem*) precizează că, la plural, nearticularea a fost înregistrată în situații mai variate în franceza veche decât în franceza actuală. Urme ale structurilor vechi de tipul (c) TŌTUS HŌMO se păstrează în limba modernă: fr. *en tous lieux; toujours* (v.fr. *toz jorz/jors* „tous les jours”); *la Toussaint* (Meyer-Lübke 1900, p. 204).

A. Ledgeway (2012, p. 102) a înregistrat construcția catalană de tipul (a) TŌTUS ILLE HŌMO, care conține pluralul *tots* și articolul definit.

W. Meyer-Lübke (1900, *loc. cit.*) a formulat observația că, în stadiul vechi al limbilor romanice, tiparul (c) TŌTUS HŌMO era construit cu nume abstracte (v.sp. *de toda voluntat* „de tout cœur” – glosa autorului) și nume colective (it. *tutta cristianità*); utilizarea altor tipuri de nume era limitată (cf. ex. din castiliana veche, *apud* Poerck–Mourin 1961, p. 117).

W. Meyer-Lübke (1900, p. 204) a înregistrat și situația specială a expresiilor numerice colective, în care TŌTUS este construit cu un numeral. Unele formații romanice nu conțin articol: rom. *tustrei*; fr. *tous deux* (tipar vechi, utilizat și astăzi); sp. *todos tres*; it. *tutti e tre* și, uneori, *tutti tre*; sard. *tottas tres féminas/ómines* (*apud* Jones 1993, p. 38); catalan *a tots dos* (*apud* Ledgeway 2012, p. 288). Tiparul

cu articol, din franceza modernă, *tous les deux*, este analogic (Meyer-Lübke 1900, *loc. cit.*).

Româna distinge formațiile *tustrei*, *toate trei* și *toate cele trei* (Lombard 1974, p. 225).

2. Perspectivă diacronică

În româna veche, între secolele al XVI-lea–al XVIII-lea (pentru periodizare, vezi I. Gheție, în *ILRL*, p. 52–53), constrângerile sintactice ale articulării după *tot* nu erau fixate (vezi, recent, Stan 2013, p. 31–32, 50, 98–99, 101).

2.1. Vechimea atestărilor

Tiparul cu articol atașat enclitic numelui a fost înregistrat în cele mai vechi texte românești continue, conservate până astăzi – *Psaltirea Hurmuzaki* și *Scrisoarea lui Neacșu* (1):

- (1) a. *tutor vrăjmașilor* (PH f. 16^r);
- b. den *toate orașele* (DÎ, I, *Scrisoarea lui Neacșu*, *Câmpulung, Argeș, c. 1521, f. 1^r).

2.2. Structurile cu/fără articol în documentele originale din secolul al XVI-lea

Tiparul cu articol este general în documentele originale (netraduse) din secolul al XVI-lea care alcătuiesc corpusul DÎ. Acest tip de texte fiind mai apropiate de uzul lingvistic curent al epocii decât traducerile, putem presupune că tiparul cu articol predomina în uzul curent.

- (2) a. cu știrea *tuturor vecinilor* (DÎ, VII, zapis, *Dâmbovița/*Prahova, 1582);
- b. *partea* noastră *toată* (DÎ, XII, zapis, Dâmbovița, 1595–1596).

Corpusul DÎ conține 115 structuri cu articol enclitic (1b, 2) și 6 structuri în care articolul enclitic nu este marcat formal (3):

- (3) a. *tot sobor* să judeci (DÎ, XXXII, act diplomatic, *Transilvania [Țara Românească, 1600], f. 239^v);
- b. ți-am tremes în *tot chip* pre Iurgachi (DÎ, XCIII, scrisoare, [Moldova, 1593]: f. 1^v);
- c. *toate pecetluituri* dumniii-tale s-au ținut în samă (DÎ, LXXIX, scrisoare, *Moldova, [1591–1592], f. 1^r; refăcut de editor *pecetluituri<le>*);
- d. *toți oameni* (DÎ, XCIII, scrisoare, [Moldova, 1593], f. 1^r; refăcut de editor *oameni<i>*);
- e. i-emu vândutu *parte* noastră *toată* (DÎ, XLII, zapis, Ilfov, 1600);
- f. *toată nevoie* lor (DÎ, LV, zapis, Vâlcea, [1600]).

Structurile (3d–f) sunt discutabile. În (3d), identificarea articolului enclitic depinde de interpretarea grafiei chirilice, la finală de cuvânt; cel mai probabil, soluția corectă este cea propusă de editor: *oameni<i>*; slova finală notează un [i] vocalic, plenison, care în ortografia actuală se redă prin *-ii* (primul *i* marcând grafic desinența de plural, iar al doilea *i*, articolul enclitic). În (3e–f), numele ar putea fi arti-

culate, forma fiind explicabilă prin reducerea diftongului [ɛa] aton la [ɛ] (deschis); acest fenomen fonetic dialectal a fost observat în textele vechi din Moldova și din Transilvania (Gheție 1966, p. 57); structurile (3e–f), extrase din documente aparținând ariei sudice, ar putea conține această particularitate fonetică de tip nordic. În funcție de interpretarea formelor substantivale din (3d–f) ca fiind nearticulate sau articulate, ponderea structurilor cu articol, în DÎ, este de 95,0–97,5%.

Structurile din DÎ pe care le considerăm **nechivoce formal sub aspectul absenței articolului** (și anume 3a–c) **atestă utilizarea în documentele din secolul al XVI-lea**, pe de o parte, **a tiparelor cu singularul care exprimă „integralitatea”** (3a – *tot sobor* „întregul sobor, întreg soborul”) sau **„totalitatea văzută distributiv”** (3b – *în tot chip* „în orice chip”), iar, pe de altă parte, **a tiparelor cu pluralul [+ numărabil] care exprimă „totalitatea”** (3c – *toate pecetluituri* „toate pecetluiturile”).

Exemplele (3a–c) au o relevanță scăzută pentru limba vorbită în epocă: (3a) face parte din mesajul împăratului Austriei, fiind un text redactat după expunerea verbală a lui Carlo Magno, iar (3b–c) apar în scrisori adresate lui Petru Șchiopul probabil de către Gheorghe sau Nicolae Hrisoverghi, respectiv de către un necunoscut aflat în Imperiul Otoman (DÎ, p. 127, 171, 184–185). Structurile (3a–c) sunt **insuficiente pentru a presupune doar pe baza lor că tiparul fără articol era utilizat și în vorbirea curentă din epocă**.

2.3. Interpretarea semantică a structurilor fără articol

Deși **nedeterminate formal** prin articulare cu articolul definit, grupurile nominale (3a–c) sunt totuși, din punct de vedere semantic, **expresii referențiale [+ definite]**.

Referențialitatea grupului nominal este legată, în general, de prezența articolului, aceasta fiind funcția principală a articolului în Gramatica Universală (GALR 2008, vol. II, p. 78–79; GR, p. 289) și, anterior, funcția sa definitorie în gramatica tradițională (GLR, vol. I, p. 97–98, 112–113).

A. Ledgeway (2012 p. 107) a discutat situația specială din româna contemporană, în care un grup nominal construit cu prepoziție și nedeterminat sintactic (adică lipsit formal de articol definit sau de alt determinant cu trăsătura [+ definit], precum adjectivele demonstrative), are, totuși, contextual referință [+ definită] (*sub pat*, cu un sens contextual precum „sub patul din dormitor”). Similar, în (3b), structura *tot chip* este integrată într-un grup prepozițional: *în tot chip* „în tot chipul pe care l-am cunoscut etc.”

Structurile vechi erau însă mai variate formal. Interpretarea referențială este foarte clară în (3a) și în (3c), în poziția sintactică de subiect: *tot sobor*, *toate pecetluituri* sunt subiecte în propoziție; în româna veche (ca și în româna contemporană), subiectul din structurile tipice era determinat (despre caracterul neobișnuit al utilizării subiectului nearticulat, la singular, în română, vezi și GLR, vol. I, p. 112); subiectul nedeterminat, nonreferențial, a fost înregistrat, în româna veche,

doar în anumite tipuri de contexte (*nu trebuiaște sănătoșilor vraci*, Coresi, în TR, p. 565; Stan 2013, p. 143–144).

Grupurile nominale din (3a–c), nedeterminate sintactic, dar având referință [+ definită], impun o **dublă abordare teoretică a problemei nedeterminării: sintactică și semantică**. Tratarea în termeni pur formali a absenței articolului este aici insuficientă, pentru că nu permite, din perspectivă tipologică, relevarea specificității expresiilor referențiale [+ definite] nedeterminate sintactic (cf. Neamțu 2014 [2000], p. 271–273, care ridică problema de principiu a valorii sau a înțelesului *nedeterminării*, dat fiind că orice categorie gramaticală trebuie să aibă expresie și conținut; autorul a avut însă în vedere, în particular, categoria gramaticală a determinării, bazată pe un sistem de opoziții în gramatica structuralistă, statutul nedeterminării în acest sistem).

2.4. Originea structurilor fără articol, în documentele originale vechi

Toate cele 3 tipuri de expresii referențiale [+ definite] nedeterminate sintactic din documentele vechi (3a–c) au corespondente romanice; cf.:

– în franceza veche (Buridant 2000, p. 164) – singularul care exprimă „integralitatea”, *toute nuit* „toute la nuit”, *tute pais* „une paix totale” (*La Chanson de Roland*), *toute parole* „tout ce qu'on dit”; pluralul care exprimă „totalitatea”, *en totes terres* „dans tous les pays” (glosele autorului);

– în napoletana veche (Ledgeway 2009, p. 214) – singularul care exprimă „totalitatea văzută distributiv”, în structuri fixate, *tutta cosa* „tutto”; pluralul totalității, în structuri fixate, *tucte cose* „tutto” (glosele autorului).

Comparația romanică sugerează faptul că **structurile românești (3a–c) ar putea fi urme ale tiparului TÖTUS HÖMO, conservat în documente din secolul al XVI-lea**.

Date fiind însă caracteristicile documentelor în discuție (vezi *supra*, 2.2.), nu putem exclude **posibilitatea și a unei influențe străine**.

2.5. Topica adjectivului *tot* în documentele originale din secolul al XVI-lea

În documente (DÎ), cuantificatorul este antepus (1b, 2a, 3a–d, 3f) sau postpus numelui (ne)articulat (2b, 3e). La genitiv-dativ, cuantificatorul este totdeauna antepus (genitiv, în 2a).

Postpunerea cuantificatorului *tot* (în documentele vechi netraduse) **atestă faptul că *tot* era, ca și astăzi, un cuantificator din categoria celor numiți „floatanți”**, cu topică liberă (în bibliografia de orientare generativă, conceptul este implicat în precizarea condițiilor sintactice care permit deplasarea cuantificatorilor și distanțarea acestora de grupul nominal cuantificat; Chomsky 1982, p. 219; vezi, recent, C. Stan, în GR, p. 326–327, cu referire la româna actuală).

2.6. Structurile fără articol în traduceri și în textele originale culte

Tiparul fără articol (3) este prezent și în unele traduceri din secolul al XVI-lea:

(4) a. *toată zi* să ne învățăm dreptății tale (CL, f. 41^v);

b. vă rugăm *toți* sfinți *părinți* (CCat., f. 2^l).

Structurile fără articol sunt numeroase în secolul al XVI-lea (Densusianu 1938, p. 382–383); exemplele au fost înregistrate în textele rotacizante (Rosetti 1986, p. 496), dar și în texte din centrul Transilvaniei, Banat, Muntenia (Al. Mareș, în CL, p. 74; Alexandra Roman Moraru, în CCat., p. 74; Emanuela Buză și Florentina Zgraon, în TR, p. 509; Gh. Chivu, în CS, p. 178).

Comparația tipăriturilor coresiene pune în evidență o **tendință de extindere a structurilor cu articularea enclitică a numelui după adjectivul cuantificator *tot***:

- (5) mainte de *toate veacure* (*Crezul*, în CCat., f. 7^r; pl. numărabil) → de *toate veacurele* (CL, f. 29^v; cf. CM 194, f. 256^v).

Tiparul fără articol a fost înregistrat și în texte originale (laice) culte sau în traduceri din a doua parte a epocii vechi (după jumătatea secolului al XVII-lea):

- (6) a. decât *toate mirosuri* scumpe (DVS, oct., f. 65^v);
b. leudacz pre jel *tote namurj* (= *lăudați pre el toate neamuri*; PANon., p. 281; Pantaleone, în PANon., p. 75).

Structura fără articol apare în poziție sintactică de tip adverbial (circumstanțial) (4a), după prepoziție (5, 6a) sau în poziție de vocativ (4b, 6b).

În structurile fără articol înregistrate (4–6), ca și în (3a–c, **2.5.**), *tot* este antepus numelui.

Din punct de vedere semantic, gruparea circumstanțială *toată zi* (4a), aflată în poziție de tip adverbial, este o expresie nonreferențială. Celelalte grupări (4b, 5, 6), ca și (3a–c), sunt expresii referențiale [+ definite], deși nedeterminate sintactic prin articulare (vezi *supra*, **2.3.**).

2.7. Originea structurilor fără articol, în traduceri și în textele originale culte

Structurile (4–6), ca și structurile (3a–c), au corespondente vechi romanice (vezi *supra*, **1.**, **2.3.**).

Structura (4a) conține un singular nearticulat, cu valoare de „integralitate”: *toată zi* „întreaga zi” – cf. v.fr. *toute nuit* „toute la nuit” (*apud* Buridant 2000, p. 164); v.it. *per tutto di* (Meyer-Lübke 1900, p. 204). Structurile (4b, 5, 6) conțin plurale care exprimă „totalitatea” – cf. v.fr. *en totes terres* „dans tous les pays” (*apud* Buridant 2000, *loc. cit.*); v.it. *di tutte parti* (Meyer-Lübke 1900, *loc. cit.*).

Structurile românești (4–6), ca și (3a–c), ar putea fi urme ale tiparului TÖTUS HÖMO. În special pentru traduceri din limbi în care nu există articol (cum este slavona), ar putea fi invocată și influența textului străin.

3. Concluzii

În româna veche, cuantificatorul *tot* (sg./pl.) se putea combina cu nume nearticulate.

Structura *tot* + nume (fără articol) ar putea fi continuatoare a tiparului vechi romanic (c) TÖTUS HÖMO. Către această explicație conduce faptul că toate structurile din româna veche au corespondente vechi romanice și exprimă sensuri existente în idiomurile romanice vechi.

Structurile românești fără articol au fost înregistrate în texte care ar putea conține influențe ale unor modele sintactice străine, în speță influența unor limbi în care nu există articol; principalul model ar putea fi cel slavon.

Limba română a pierdut tiparul vechi romanic, fără articol. Structurile de acest tip, relativ frecvente în secolul al XVI-lea, erau în regres în a doua parte a epocii vechi, după jumătatea secolului al XVII-lea. Tiparele cu articol (a) TÖTUS ÎLLE HÖMO, (b) ÎLLE HÖMO TÖTUS erau preferate în documentele originale din secolul al XVI-lea, ceea ce sugerează că, probabil, acestea au fost tipurile de structură utilizate curent și în vorbire. Dinamica structurilor grupului nominal cuantificat prin *tot* s-a caracterizat prin tendința de generalizare a tiparelor cu articol.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

CORPUS

- CCat. = Coresi, *Catehism* [Brașov, c. 1560]. Ediție critică de Alexandra Roman Moraru, în TR, p. 19–128.
- CL = *Liturghierul lui Coresi* [Brașov, 1570]. Text stabilit, studiu introductiv și indice de Al. Mareș, Editura Academiei R.S.R., București, 1969.
- CM = Coresi, *Tâlcul evanghelilor și Molitevnicele rumânesce*. Ediție critică de Vladimir Drimba. Cu un studiu introductiv de Ion Gheție, Editura Academiei R.S.R. București, 1988.
- CS = *Codex Sturdzanus*. Studiu filologic, studiu lingvistic, ediție de text și indice de cuvinte de Gheorghe Chivu, Editura Academiei Române, București, 1993.
- CV = *Codicele Voronețean* [1563–1583]. Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, București, Editura Minerva, 1981.
- DÎ = *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*. Text stabilit și indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareș și Alexandra Roman-Moraru. Introducere de Alexandru Mareș, Editura Academiei R.S.R., București, 1979.
- DVS = Dosoitei, *Viața și petrecerea svinților*, Iași, 1682–1686 (Biblioteca Academiei Române, București).
- PAnon. = *Psaltire anonimă* [Banat-Hunedoara, c. 1660]. Vezi Daniele Pantaleoni, *Texte românești vechi cu alfabet latin: Psalterium Hungaricum în traducere anonimă din secolul al XVII-lea*, Editura Universității de Vest, [Timișoara,] 2008.
- PH = *Psaltirea Hurmuzaki* [Moldova, c. 1490–1516], vol. I. Studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Ion Gheție și Mirela Teodorescu, Editura Academiei Române, București, 2005.
- TR = *Texte românești din secolul al XVI-lea*, I. *Catehismul lui Coresi* II. *Pravila lui Coresi*, III. *Fragmentul Todorescu*, IV. *Glosele Bogdan*, V. *Prefețe și epiloguri*. Ediții critice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheție, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon. Coordonator Ion Gheție, Editura Academiei R.S.R., București, 1982.

BIBLIOGRAFIE DE REFERINȚĂ

- Buridant 2000 = Claude Buridant, *Grammaire nouvelle de l'ancien français*, SEDES, Paris, 2000.
- Chomsky 1982 = Noam Chomsky, *Lectures on Government and Binding*, Foris, Dordrecht–Cinnaminson, 1982.
- Densusianu 1938 = Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, vol. II, Ernest Leroux, Paris, 1938.
- Elcock 1960 = W. D. Elcock, *The Romance Languages*, Faber & Faber, London, 1960.
- GALR 2008 = *Gramatica limbii române*, vol. I–II. Tiraj nou, revizuit, Editura Academiei Române, București, 2008 (tirajul I: 2005).
- Gheție 1966 = Ion Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra „Evangheliarului din Petersburg”*, în SCL, XVII, 1966, nr. 1, p. 47–79.
- GLR = *Gramatica limbii române*, vol. I–II. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Academiei R.P.R., București, 1963 (tiraj nou: 1966).
- GR = *The Grammar of Romanian*, Oxford University Press, Oxford, 2013.
- ILRL = Ion Gheție (ed.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, Editura Academiei Române, București, 1997.
- Jones 1993 = Michael Allan Jones, *Sardinian Syntax*, Routledge, London–New York, 1993.
- Ledgeway 2009 = Adam Ledgeway, *Grammatica diacronica del napoletano*, Niemeyer, Tübingen, 2009.
- Ledgeway 2012 = Adam Ledgeway, *From Latin to Romance. Morphosyntactic Typology and Change*, Oxford University Press, Oxford, 2012.
- Lombard 1974 = Alf Lombard, *La langue roumaine. Une présentation*, Klincksieck, Paris, 1974.
- Meyer-Lübke 1900 = W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, vol. III, Welter, Paris, 1900.
- Neamțu 2014 = G. G. Neamțu, *Observații pe marginea conceptelor de „articol” și „determinare”*, în idem, *Studii și articole gramaticale*, Napoca Nova, [Cluj-Napoca,] 2014, p. 270–281; publicat anterior în StUBB, Philologia, XLV, 2000, fasc. 1, p. 19–31.
- Niculescu 1965 = Alexandru Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, Editura Științifică, București, 1965.
- Nunes 1989 = José Joachim Nunes, *Compêndio de gramática histórica portuguesa*, Clássica Editora, Lisboa, 1989.
- Penny 2004 = Ralph Penny, *Variation and Change in Spanish*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
- Poerck–Mourin 1961 = G. de Poerck, L. Mourin, *Introduction à la morphologie comparée des langues romanes, basée sur des traductions anciennes des Actes des Apôtres*, vol. I. Ancien portugais et ancien castillan, De Tempel, Bruges, 1961.
- Poletto 2014 = Cecilia Poletto, *Word Order in Old Italian*, Oxford University Press, Oxford, 2014.
- Rosetti 1986 = Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, [vol.] I. *De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*. Ediție definitivă, Editura Științifică și Enciclopedică, [București,] 1986 (ed. I, 1938).
- SCL = „Studii și cercetări lingvistice”, București, I, 1950 și urm.
- Stan 2013 = Camelia Stan, *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, Editura Universității din București, București, 2013.
- StUBB = „Studia Universitatis «Babeș-Bolyai»”, Cluj, I, 1956 și urm.
- Theil 1887 = M. Theil, *Dictionnaire latin-français*, Firmin–Didot, Paris, 1887.
- Väänänen 1981 = Veikko Väänänen, *Introduction au latin vulgaire*, 3ème éd., Klincksieck, Paris, 1981.

SYNTACTIC FEATURES OF ADJECTIVE TOT IN OLD ROMANIAN
(Abstract)

Romanian contrasts with other Romance languages in that the definite article is present in the structure of the type TÖTUS ÎLLE HÖMO (sg./pl.). In old Romanian, *tot* may combine with articleless

nouns. This paper presents the syntactic features of the quantifier *tot*, touching upon the following problems: the Latin origin of the pattern TŌTUS HŌMO (sg./pl.) and its evolution in Romanian.

Cuvinte-cheie: *grup nominal, cuantificator, articol definit.*

Keywords: *noun phrase, quantifier, definite article.*

*Universitatea din București
Facultatea de Litere
București, str. Edgar Quinet, 5–7
camistan@gmail.com*